

Savivaldaus mokymasis – tai mokymasis gyvenimui *arba* kaip netrukdyti vaikui mokytis?

Naujų mokslo metų pradžia puiki galimybė tėvams apmąstyti savo vaidmenį vaikų mokymo(si) procese ir padėti jiems ne tik sėkmingai baigti mokyklą, bet ir įgyti kur kas sudėtingesnių kompetencijų, reikalingų tolesnei jų profesinei ir asmeninei raidai. Supažindindami su kitokio – **savivaldaus mokymosi** svarba vaikui, skatiname tėvus tapti efektyviais mokyklos bendruomenės nariais, socialiniais partneriais savivaldaus mokymosi organizavimo sistemoje, siekiame užtikrinti formaliojo ugdymo metu mokinių įgytų mokymosi mokytis kompetencijų ugdymo(si) tęstinumą šeimoje ir kitoje visuomenės gyvenimo aplinkoje.

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto mokslininkų grupė sukūrė unikalią ugdymo sistemą, kuri buvo įdiegta gavus finansinę paramą Europos socialinio fondo finansuojamam projektui „Savivaldaus mokymosi organizavimo modelio (SMOM), kaip netradicinės ugdymo(si) formos, taikant į inovatyvius sprendimus orientuotą ugdymą, įgyvendinimas Šiaurės ir Vakarų Lietuvos regiono mokyklose“.¹ Keletą idėjų tėvams iš knygos „Savivaldaus mokymosi vadovas tėvams (globėjams, rūpintojams)“ (serija „Mokymasis gyvenimui“, 2012) pateikiame šiame straipsnyje.

Savivaldaus mokymasis – tai mokymasis gyvenimui

Savivaldaus mokymosi pradžia laikomas tas etapas, kai suaugusieji leidžia vaikui pačiam būti atsakingam už savo mokymosi procesą ir jo valdymą, t.y. leidžia būti savivaldžiai besimokančia asmenybe, kuri *geba mokytis, suvokti savo, kaip besimokančiojo, unikalumą, pasirinkti šį unikalumą atitinkančias mokymosi strategijas, kelti mokymosi tikslus ir vertinti jų pasiekimo lygmenį* – mokytis gyvenimui.

Tėvų vaidmuo savivaldaus mokymosi – mokymosi gyvenimui kontekste

Tėvai, laikydamiesi savivaldaus mokymosi sistemos namie, turėtų būti ne „mokytojai“ (atliekantys tokį pat vaidmenį, kaip mokytojai mokykloje) ar „mokiniai“ (rengiantys dalį namų užduočių už vaiką), o vaiko mokymosi pagalbininkai bei partneriai, padedantys jam pačiam atlikti užduotis, išmokti mokytis, gebėti valdyti savo mokymosi procesą ir pan. Užtikrinant mokymosi tęstinumą namų aplinkoje, svarbu sudaryti sąlygas vaikui laisvai rinktis mokymosi būdus ir strategijas, mokymosi veiklos eiliškumą, leisti savo pasirinkimą derinti su individualiais poreikiais ir galimybėmis.

Savivaldaus mokymosi reikšmė vaikui

Savivaldaus mokymasis reikšmingas vaikui, nes:

- ◆ Siejamas su besimokančiojo vaiko poreikiu **prisiimti atsakomybę** dėl mokymosi ir jo rezultatų ar pasiekimų. Kad ir kaip atrodytų keista, bet vaikai nori būti savarankiški ir atsakingi už savo gyvenimą ir veiklą.

¹ Pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto „Mokymasis visą gyvenimą“ VP1-2.2.-ŠMM-05-K priemonę „Kalbų mokymo, verslumo ugdymo ir inovatyvių švietimo metodų kūrimas ir diegimas“. Remiantis projekto veikla, parengta ir išleista trylika mokymo(si) vadovų, skirtų *vaikams, mokytojams ir mokymosi visą gyvenimą sistemos administracijos darbuotojams, nevyriausybinėms organizacijų atstovams ir tėvams (globėjams, rūpintojams)*. Mokymo(si) vadovų turinys apima *savivaldaus mokymosi sistemos pagrindimą ir savivaldaus mokymosi proceso valdymą, besimokančiojo asmens motyvavimą ir pažinimą, mokymosi mokytis strategijas (mokymosi bendradarbiaujant, aktyvaus, konstruktyvaus, autentiško bei reflektivaus mokymosi), mokymosi mokytis veiklos stebėsenos ir į(si)vertinimo procesus*.

- ◆ Grindžiamas vaiko **iniciatyvumo** mokymo(si) procese **skatinimu**. Iniciatyvumas – tai besimokančiojo veikimo laisvė, siejama su asmeninio tobulėjimo siekiu. Išmokęs veikti savarankiškai, įgijęs pasitikėjimo savo jėgomis, suvokęs, kad nesėkmė nėra neįveikiama kliūtis, o tik galimybė bandyti dar kartą, vaikas nebijos imtis iniciatyvos ir mokymo(si) procese.
- ◆ Skatinamas besimokančiojo gebėjimas **atpažinti mokymosi poreikius**. Vaikas gebės suvokti save kaip mokinį, t.y., „kaip man lengviau mokytis“, „kas gali paskatinti mane mokytis“, „kodėl aš mokausi“, „kokios pagalbos man reikia mokantis“ ir t.t.
- ◆ Patiriamas **emocinis pasitenkinimas** supratus, kad mokymo(si) veikla gali būti įdomi, naudinga (nes tai, ko išmoko mokykloje, pravers gyvenime), įveikiama ir pan. Dėl to vaikas patirs teigiamų emocijų, o tai savo ruožtu ugdytų tinkamą požiūrį į mokymąsi apskritai.
- ◆ Skatinamas besimokančiojo **pasitikėjimas savimi** ir aktualinami kiekvieno vaiko **asmeniniai mokymosi laimėjimai**. Sėkmė, patirta susidūrus su mokymo(si) situacija stiprina pasitikėjimą savimi ir įgalina vaiką bandyti atlikti, dalyvauti, kurti ir pan.

Taigi savivaldžiai besimokantys yra smalsūs ir norintys išbandyti naujus dalykus, žiūrintys į problemas kaip į iššūkius, galimybes, siekiantys kaitos, pokyčių, mėgstantys mokytis. Jų tvirta motyvacija, jie yra atkaklūs, savarankiški, susidrausminantys, pasitikintys savimi, siekiantys tikslo.

Netrukdykime vaikui mokytis arba veiksmų planas, kaip padėti savo vaikui išmokyti mokytis

Išsiaiškinkite individualias vaiko galimybes

Nustatykite vaiko mokymosi tipą: ar jis geriau įsimena turinį, jeigu jam istorija pasakojama, o galbūt matematikos užduotį sprendžia piešdamas arba mokydamasis žingsniuojama po kambarį? Skatinkite vaiką, kad mokydamasis stebėtų save iš šalies, ir šitaip pratintųsi geriau kontroliuoti ir valdyti savo veiksmus. Vaikui įsivertinti gali padėti mokymosi aplankai ar dienoraščiai, kuriuose būtų žymima mokymosi trukmė, turinys, mokymosi būdai ir rezultatai. Tinkamos mokymosi strategijos besimokančiajam – tarsi darbo įrankis amatininkui.

Kiekvienas vaikas yra kitoks

Kai kurie vaikai greitai suvokia ir priima tai, kas nauja, kiti iš pradžių gali šiek tiek priešintis. Svarbu padėti vaikui rasti individualų kelią – veiksmingą tik jam. Kad ir kas būtų, neturėtume per daug reikalauti, – tik kartu numatyti realius tikslus. Ilgainiui besimokantys vis daugiau atsakomybės turi perkelti ant savo pečių. Veikdami prieš vaiko valią, nieko nepasieksime, nes motyvacija neįsiskiepijama.

Pasitikrinkite savo požiūrį

Ar kartais vaikui pasakote, kad mokykla ir mokslas nereikalingi arba mokytojai nekompetentingi? Kaip kalbate apie mokyklą? Tokie posakiai: „Chemijos tau niekuomet neprireiks“ arba „Gimtoji kalba ir man visada prastai sekėsi“ gali slopinti jūsų vaiko norą mokytis. Ar pakankamai jį giriate? Drąsinkite vaiką su entuziazmu. Kooperuokitės, o ne globokite.

Venkite tokių posakių: „Tai kur **mes** čia sustojome?“, „Kas **mums** buvo užduota?“ ir pan. Klauskite šitaip: „Kur **tu** sustojai?“, „Kas **tau** buvo užduota?“

Baikite ginčytis dėl mokslų

Jeigu jūs ir vaikas patekote tarsi į „užburta“ ratą, kupiną ginčų ir priekaištų, susitarkite dėl paliaubų. Taikiai pradėkite viską iš naujo. Tokie teiginiai, kaip „tavo kvailos namų darbų užduotys“, tebūnie nuo šiol tabu. Maloniais ritualais nuteikite vaiką mokytis. Jūs galite jam išvirti jėgų teikiančios arbatos arba patiekti porą skiltelių obuolio, bananą arba riešutų – maisto smegenims. O gal prieš imantis užduočių leiskite jam pasiklausyti mėgstamiausios dainos arba padaryti dar ką nors, kas galėtų pakelti jo nuotaiką.

Kartu sudarykite darbų sąrašą

Ką reikia atlikti rengiantis rytojaus klasės darbui? Kaip ir kada atlikti? Kokių sąsajų jūsų vaikas dar nesuprato, kokius žodžius arba faktus jis turi pasikartoti? Beje, planą sudarote ne jūs, o vaikas. Paaiškinkite jam, kad kuo anksčiau pradėjus mokytis, liks laiko galbūt iškiliančioms problemoms gvildinti ir iš tikrųjų suvokti bei išsaugoti tai, kas išmokta. Skatinkite savo vaiką kiekvieną dieną prieš mokantis apmąstyti, ką jis ketina veikti ir kiek tam tikrai užduočiai atlikti prireiks laiko. Paskui kartu susumuokite rezultatus: ar jis tinkamai įvertino, kas puikiai pavyko ir kokių iškilo problemų, ką būtų galima daryti kitaip?

Laikykitės ritmo

Reguliarus mokymosi laikas, prie kurio vaikas gali priprasti, mažina besaiklių diskusijų ir ginčų pavojų. Su savo atžala aptarkite, kada, jo nuomone, geriausia atlikti namų darbus. Iškart po pietų? Po ilgesnės pertraukos? O gal prasidėjus vakarui, pažaidus ir susitikus su draugais? Taip pat atsižvelkite į savo vaiko bioritmą. Jeigu jis turi daug pomėgių ir užsiėmimų, pravartu kaskart prieš savaitę susitarti dėl tinkamo mokymosi laiko ir tai pasižymėti raštu. Nuosekliai reikalaukite laikytis sutartų terminų, kol jūsų vaikas pripras prie naujo plano ir pats stengsis nuo jo nenukrypti. Padėkite jam išmolti planuoti į priekį. Namų darbai, laisvalaikis ir kiti terminai turėtų būti žymimi asmeniniame arba šeimos kalendoriuje. Mokantis nereikia pamiršti ir laisvalaikio, nes kitaip kaupiasi neigiamos emocijos, o mokymasis veikia kaip bausmė.

Besimokančiajam vaikui perleiskite atsakomybę dėl mokymosi

Svarbu patikinti vaiką, kad jis gali ir geba mokytis, ir jūs to nenorite iš jo atimti. Tačiau pabrėžkite, kad, norėdamas mokytis lengviau ir maloniau, jis visada gali tikėtis jūsų pagalbos. Galbūt pavyks ne iš karto, o žingsnis po žingsnio pasitraukti iš bendro mokymosi. Jei vaikas pripratęs, jog kartu atliekate užduotis, siūloma paaiškinti, kad nuo šiol jis pats turi priimti sprendimus. Ir taip po truputį stenkitės nesimokyti už vaiką. Tik iškilus problemai, suteikite „patarėjo visais klausimais paslaugas“. Kai jau įprasite (ir jūs, ir vaikas) šitaip mokytis, atsiribokite nuo bendro mokymosi, bet kartu apibendrinkite atliktas užduotis, aptarkite, kaip sekėsi mokytis. Parodykite savo pasitikėjimą, kad „tai yra jo darbas“, kad „aš tavimi pasitikiu, tu tai padarysi pats“.

Padėkite planuoti

Aptarkite su vaiku, ko jis nori pasiekti per atitinkamą mokomąjį dalyką, kurį dalyką mokydamasis turėtų pasitempti ar kaip norėtų pakeisti savo elgesį. Siūloma formuluoti kuo konkretesnius tikslus, pavyzdžiui, „aš ketinu išmolti trečiojo skyriaus taisykles“, o ne „aš noriu, kad man geriau sektųsi matematika“. Padėkite sukurti pasiekiamus ir įmanomus patikrinti etapinius tikslus ir ketinimus, sakykime, „kasdien po 15 minučių mokysiuosi 1–3 skyriaus taisykles“. Leiskite vaikui pamąstyti, kaip jis ketina įveikti nesėkmes ir neviltį. Tikslingai skatinkite jį, kad, išitraukdamas į kokią nors veiklą, pradėtų nuo malonių dalykų, pavyzdžiui, nuo mėgstamo mokymosi dalyko.

Atraskite laiko pokalbiams

Su vaiku atraskite laiko pokalbiams ir šitaip palaikykite naudingą grįžtamąjį ryšį. Galite vaiko pasiekimus lyginti su ankstesniais jo paties, bet ne su klasės draugų pasiekimais. Šitaip įmanoma pamatyti jo padarytą pažangą. Suteikite galimybių vaikui pačiam nagrinėti savo klaidas, o paskui kartu aptarti, kokių kilo sunkumų ir kaip juos įveikti. Kaskart vaikui priminkite, kad klysti normalu, ir klaidos – ne kliūtys, bet paskata ar galimybė siekti geresnio rezultato.

Skatinkite vaiką padėti sau pačiam

Mokydamasis vaikas skatinamas orientuotis ir į savo išsikeltus tikslus bei pasitikrinti, ar juda jų link. Ar kyla trukdžių? Kaip jis stengiasi juos įveikti? Galima pasiūlyti, kad vaikas susidarytų ir

„savęs apdovanojimo“ sąrašą: kas jam teikia malonumo, kuo atlikęs darbą galėtų save pradžiuginti (pavyzdžiui, galbūt pasiklausysi CD, susitikti su draugu ir pan.).

Stenkitės neužsikrauti vaiką užgriuvusių mokymosi problemų. Patarkite, kaip jis vienas turėtų susidoroti. Jeigu klaida trukdo mokytis toliau, nurodykite ją, tačiau tiesiogiai netaisykite ir neužbėkite sprendimui už akių. Skatinkite vaiką mąstyti – pasitelkite pavyzdžių arba performuluokite klausimus. Pavyzdžiui: „Kokios turi informacijos, kuri tau galėtų padėti eiti toliau?“ „Pabandyk tiksliai įvardyti problemą?“ „Kokį metodą pritaikėi, sprenddamas ankstesnes užduotis?“ ir pan.

Perduokite mokymąsi į vaiko rankas

Siekdami padėti, o netrukdyti vaikui mokytis, pasiūlykite jam veikti pagal savivaldaus mokymosi ciklą, kurį sudaro 4 pagrindiniai žingsniai:

1 žingsnis. Pasiūlykite išsiaiškinti savo patirtį mokantis konkretaus dalyko, t.y. aptarkite, ką jis jau žino ir moka ir kokiais būdais jam geriausiai sekasi išmokti.

2 žingsnis. Padėkite vaikui apsvarstyti, kokių tikslų jis siekia mokydamasis konkretaus dalyko, t.y., ko vaikui reikia ir ko nori išmokti.

3 žingsnis. Padėkite vaikui susidaryti veiksmų planą, kuriuo vadovaudamasis jis efektyviausiai pasieks išsikeltus mokymosi tikslus.

4 žingsnis. Skatinkite vaiką, kad, įgyvendamas susidarytą planą, nuolat stebėtų savo veiksmus ir vertintų pasiektus rezultatus. Tada jis aiškiai suvoks ir žinos, kaip jam pavyko pasiekti konkrečių rezultatų.

Kitaip pažvelkite į vaiko mokymąsi, tikėkite jo mokymosi sėkme, skatinkite jo atsakomybę už savo mokymosi veiklą, procesą ir rezultatus bei pripažinkite vaiką kaip savivaldžiai besimokančią asmenybę. O skatindami vaikų motyvaciją, dažniau jiems sakykite šiuos žodžius:

✦ *Man tu patinki toks, koks esi.*

✦ *Aš gerbiu tave, ir visai nesvarbu, ką darai ir kokie tavo pažymiai.*

✦ *Tu esi nuostabus vaikas, ir smagu matyti, kaip ir toliau kiekvieną dieną tobulėjai.*

Remdamiesi sukaupta savivaldaus mokymosi planavimo ir organizavimo patirtimi, kreipiamės į **tėvus**, – svarbius vaikų ugdymo(si) proceso dalyvius – šiais mokinės Talenos Foster (1997) žodžiais: „Mes nenorime laukti, kol suaugusieji ras mums laiko, kol ateis metas mokyti mus pagal programą arba kol suaugusieji išmoks patys to, ko vėliau turėtų mokyti mus. Mes daug ko galime išmokti patys, padėti išmokti vieni kitiems ir mokytojams.“

*Aušra Kazlauskienė, Erika Masiliauskienė,
Rasa Pocevičienė, Ramutė Gaučaitė,*

Šiaulių universiteto Edukologijos fakultetas